

DOI 10.36074/25.10.2019.v2.18

ДО ОНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: РАЦІОГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА

Дічек Наталія Петрівна

д-р. пед. наук, професор, завідувач відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України

УКРАЇНА

У добу незалежності розвиток освіти було визнано умовою і засобом входження України до кола розвинених країн світу, пріоритетом її державної політики [7; 8]. На жаль, як зазначає академік НАПН України В.Андрущенко, належного розуміння і всебічної підтримки і від владних структур, і від громадянського суспільства ця стратегія не набула [1], хоча розвиток особистості і формування громадянина, здатного самостійно і вільно мислити й діяти, проголошувався всіма офіційними документами, які приймалися владою. Згідно з ними після 1991 р. в нашій державі розпочалося оновлення теоретико-методологічних засад освіти, зокрема й середньої. У цьому процесі спостерігалось кілька ключових тенденцій, серед них: забезпечення й розширення культурно-національного складника освіти як стрижневого напрямку її змін; спрямування змісту й технологій навчання у річище гуманізації; європоцентричність трансформаційних процесів; прискорення впровадження в освітню галузь інформаційно-комунікативних технологій й ін. Згадані тенденції були представлені у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [9].

Як свідчать дані, у розробленні Доктрини взяли участь десятків тисяч освітян, науковців, практичних політиків, діячів науки і культури, пересічних громадян, які надсилали свої пропозиції, брали участь в дискусіях і обговореннях її проекту [1]. Окрім окреслення шляхів розвитку освіти в контексті «постсоціалістичних перетворень», в умовах демократизації життя й ринкових перетворень, в ній наголошувалося на актуалізації знання у світовому глобалізаційному просторі і необхідності «збереження і розвитку інтелектуального потенціалу нації» [9].

У напрямі узаsadнення шляхів гуманізації й індивідуалізації шкільної освіти, забезпечення доступу інтелектуального потенціалу нації важливу роль відіграли теоретичні напрацювання доктора психологічних наук, члена-кореспондента НАПН України, професора Г.Балла, який обґрунтував концепцію раціогуманізму. На наше переконання, її положення заслуговують на подальше розроблення і впровадження, особливо в контексті сучасного зростання міжкультурної комунікації та розвитку інформаційного суспільства.

Пояснимо, що поняття «гуманізм» учений розглядав як світоглядну орієнтацію, в основі якої «віра у широкі можливості гармонійного розгортання продуктивних можливостей людини» [5], а поняття «раціоналізм» як характерну для людини якість, тому раціоналізм, писав він, є одним з аспектів гуманізму. Раціогуманізм Г.Балл тлумачив як принцип, згідно з яким у світоглядній площині інтелектуальна культура і наука, як її осердя, мають бути визнаними одними з найпосутніших надбань людства, а в антропологічній

площині – як багатство, що має бути використане (у гармонічній взаємодії з іншими складниками культури) для розширення знань про людину та їх використання на її користь [там само]. Зміст гуманізації освіти за Баллом полягає у сприянні особистісному розвитку учня, забезпеченні гармонізації цього розвитку [2].

Ще на початку 1990-х років Г.Балл, досліджуючи психологічні аспекти побудови змісту і форм освіти в незалежній Україні на гуманістичних засадах [4], писав, що лише гуманістична ідея висуває на передній план діалогічну стратегію психологічних впливів (діянь), що використовуються з педагогічною метою. Натомість авторитарна ідея надає перевагу імперативній стратегії впливів, а в ліберальній пріоритетну позицію посідає маніпулятивна стратегія [4]. Варто підкреслити, що Георгій Олексійович був активним прихильником діалогічної стратегії в освіті, вважав, що діалогічний підхід до навчання потрібний і для формування здатності змінювати форму і зміст освіти, і для полегшення спілкування учнів з широким інформаційним середовищем, де циркулюють різноманітні погляди, до яких треба ставитися свідомо, критично, а також і для стимулювання учнівської творчості [6].

Враховуючи й характерні для традиційної української ментальності риси індивідуалізму й волелюбності у поєднанні з поетичною спрямованістю свідомості, християнською мораллю й інтенсивним культурним обміном з іншими етносами, вчений виснував, що у «довгочасній перспективі є сприятливі передумови для розвитку соціокультурних й освітніх систем відповідно до гуманістичних й діалогічних засад» [4]. Для цього слід поєднувати традиції з різнобічним використанням науково-технічних і культурних надбань сучасності.

Г. Балл обґрунтував визначення особистості як поєднання різноманітних за змістом та ступенем складності груп її виявів, наголошуючи, що учня (особу) необхідно вивчати не лише з метою попередження можливих негативних ефектів, а й для передбачення максимально можливого сприяння «продуктивному розкриттю і подальшому збагаченню своєрідних індивідуальних можливостей кожного учня» [3]. Таке сприяння може бути успішним лише за умови ретельної уваги до індивідуальних особливостей учня у педагогічному керівництві його діяльності, у її психологічному супроводі, у професійній орієнтації тощо» [4]. Він наголошував, що сутнісний зміст «спрямованих педагогічних впливів», має полягати у «прилученні кожного учня (студента) до культури (і загальнолюдської, і національної, і професійної) в єдності її нормативно-репродуктивних і діалогічно-творчих складників, у сприянні розвитку учня як носія (і не лише носія, а активного носія – суб'єкта) культури [3]. Саме у широкому прилученні молодой людини до культури він власне вбачав головну місію особистісно орієнтованої освіти.

Окреслюючи провідні напрями гуманізації освіти, вчений виділяв: гуманізацію її цілей (формування вільного, розвиненого, високomorального, творчо активного, соціально зрілого фахівця); гуманізацію змісту освіти (на основі реалізації принципу історизму, який передбачає репрезентацію еволюції людських знань про природу, суспільство і мислення; включення знань про становлення і розвиток загальнолюдських цінностей та гуманістичних поглядів мислителів і вчених як творців духовної культури людства; гуманізацію методів навчання (гуманістичний підхід до організації

навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчального процесу, розроблення особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання) [6].

Список використаних джерел:

1. Андрущенко, В. П. (2014). *Освітня політика в умовах входження України в Європейський простір*. Вилучено з <http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/942/1/3.pdf>.
2. Балл, Г. О. (2002). *Принципи гуманізації в загальноосвітній та професійній підготовці учнівської молоді*. В Балл, Г. О., Бастун, М. В., Гордієнко, В. І., Красильникова, Г. В., Красильников, С. Р., Крюкова, Д. Ф., ..., Помиткін, Е. О. *Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді* (с. 30-53). Київ-Тернопіль.
3. Балл, Г. О. (2006). *Гуманізація освіти у контексті категорій «особистість» і «культура»*. В *Психологія в раціогуманістической перспективе: Избр. Труды* (с. 306-317). Київ: Изд. «Основа».
4. Балл, Г. О. & Волинець, А. Г. (1995). *Ідейні підвалини розбудови освітніх систем та критерії ефективності їх функціонування. Псих. проблеми навчання, виховання, активності та розвитку особистості: матер. звітної наук. сесії Ін-ту психології* (с. 51-59), 10-11 лютого 1994. Київ, Україна.
5. Балл, Г. А. *Раціогуманизм как мировоззренческий и методологический принцип. Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми, рішення: матер. III Міжнар. симпозиуму з біоетики*. (с. 22-24), 2004. Київ, Україна.
6. Балл, Г. О. (1996). *Про реалізацію гуманістичних принципів у розбудові освіти й пед. діяльності*. В *Психол. аспекти гуманізації освіти: кн. для вчителя* (с. 2-22). Київ-Рівне.
7. Державна національна програма «Освіта»: Україна XXI століття. (1993). *Освіта*, (44-46), 1-13.
8. Про освіту (Закон України). 2145-VIII. (2014). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Вилучено з repository.ldufk.edu.ua/.../1/natsionalna%20doktryna.pdf.

DOI 10.36074/25.10.2019.v2.19

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Загородня Алла Анатоліївна

канд. пед. наук, доцент, провідний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України

УКРАЇНА

З метою професійного самовизначення та всебічного розвитку особистості, відповідно до «Концепції профільного навчання» (2013) та «Концепції Нової української школи» (2016), одним із пріоритетних завдань реформування сфери загальної середньої освіти в Україні є організація профільного навчання старшокласників, створенням умов для розвитку творчої особистості, здатної